

SELETUSKIRI

Vabariigi Valitsuse istungi protokollis märgitava otsuse „Eesti seisukohad Euroopa Liidu teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammi „Euroopa horisont“ aastateks 2028–2034 kohta“ juurde

Euroopa Liidu teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammi „Euroopa horisont“ eesmärk on tugevdada Euroopa konkurentsivõimet, teadus- ja tehnoloogiavõimekust ning tipp-teadust ja innovatsiooni edendades tegeleda üleilmsete väljakutsetega. Uue raamprogrammi rakendamist nähakse tugevas puutumuses ja sünergias Euroopa Konkurentsivõime Fondiga. Samuti on senisest suurem fookus kaitsevaldkonnal ja kahese kasutusega tehnoloogiate toetamisel. Oluline on ka halduskoormuse vähendamine ja lihtsustamine programmi reeglites ning soolise võrdõiguslikkuse põhimõtete läbiviimine.

Raamprogramm on oluline vahend Eesti teaduse kvaliteedi ja innovatsioonivõime kasvatamiseks toetades rahvusvahelistumist ning pakkudes teadlastele, teadusasutustele ja ettevõtetele võimalusi teha koostööd ja vahetada kogemusi Euroopa ja maailma tippudega. Käesoleva perioodi raamprogramm on välja jaganud 51% avatud taotlusvoorude eelarvest, kokku 48,5 miljardit eurot. Eestis on raamprogrammi vastu huvi suur, 2025. aasta septembri seisuga on Eesti osalusel esitatud 2974 hindamisele jõudnud taotlust, millest 598 on jõudnud allkirjastatud projektilepinguni. Projektides osalejate seas on kokku 219 erinevat asutust ja rahastatud projektid on toonud Eestisse 286 miljonit eurot. Sealhulgas 34% toetustest on läinud Eesti ettevõtetele. Raamprogrammist saadud rahastuse poolest on Eesti raamprogrammis osalevatest riikidest 3. suhtena SKPsse ja 7. suhtena rahvaarvu.

Eesti põhiseisukohad järgmise EL raamprogrammi kohta on järgmised:

1. Eesti toetab raamprogrammi jätkumist ning selle koostoiimet Euroopa Konkurentsivõime Fondiga, et tagada terviklik innovatsiooniahela toetamine.
2. Peame vajalikuks, et liikmesriikidel oleks programmis sisuline roll ning et olulisi otsuseid ei tehtaks liikmesriikidega läbi rääkimata.
3. Leiame, et raamprogrammi projektide ja algatuste rahastamisotsused peavad põhinema sõltumatul ekspertarvamusel. Peamiseks valikukriteeriumiks peab jääma teaduse tipptase.
4. Osaluse laiendamise üleminekuriikidele tuleb pakkuda meetmeid, mis tunnustavad nende seniseid edusamme teadus- ja innovatsioonivõimekuse tõstmisel ning toetavad selle edasist kasvu, nt võimalus jagada oma kogemust teadus- ja innovatsioonivõimekuse tõstmisel ja struktuursete reformide läbiviimisel ning nn koordinaatoritoetus, mis motiveerib üleminekuriikide teadusasutusi ja ettevõtjaid võtma projektides juhtrolli.
5. Toetame kahese kasutusega ja kaitseotstarbelise teadus- ja arendustegevuse rahastamist raamprogrammist. Selliste projektide jaoks tuleb kehtestada ühtsed julgeoleku- ja andmekaitsemehhanismid. Projektide valikul peab säilima teaduspõhisus, arvestades samal ajal ka julgeoleku- ja kaitsesektori strateegilisi vajadusi.
6. Oluline on säilitada Euroopa Teadusnõukogu ja Marie Skłodowska-Curie meetmete alt-üles lähenemine ja sõltumatus.

7. Toetame Euroopa partnerluste arvu vähendamist, nende ühekordset valikut ning selgemaid osalusreegleid, säilitades teatud paindlikkuse.
8. Ei toeta missioonide lisamist uue raamprogrammi struktuuri. Põhjendatud juhtudel saab missioonide teadus- ja innovatsioonitegevusi uuel eelarveperioodil toetada raamprogrammi tavapärase temaatiliste taotlusvoorude kaudu. Missioonide juurutamise ja rakendamise seotud tegevuste raamprogrammist rahastamine ei ole põhjendatud.
9. Toetame nii teadus- kui tehnoloogiataristute rahastamist raamprogrammist. Tehnoloogiataristute arendamisel tuleb aluseks võtta ESFRi otsustusraamistik. Kapitalikulude katmise puhul tuleb arvestada erinevat tüüpi taristute investeeringutevajadusi ja luua võimalus rakendada paindlikke rahastuspiirmäärasid.
10. Toetame raamprogrammi rakendamise lihtsustamist, sh ühtse rahastusmäära ja ühekordsete maksete kasutuselevõttu, tingimusel et see ei vähenda projektides osalejate võimalusi.

1. Sissejuhatus

Euroopa Komisjon (edaspidi *komisjon*) avalikustas Euroopa Liidu teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammi „Euroopa horisont“ (edaspidi *raamprogramm*) eelnõude paketi 16. juulil 2025. a. Pakett koosneb kahest algatusest:

- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega kehtestatakse teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogramm „Euroopa horisont“, aastateks 2028–2034, sätestatakse selle programmis osalemise ja tulemuste levitamise eeskirjad ning tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) 2021/695, COM(2025) 543;
- Nõukogu otsus, millega kehtestatakse teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammi „Euroopa horisont“ aastateks 2028–2034 rakendav eriprogramm, sätestatakse selles programmis osalemise ja tulemuste levitamise eeskirjad ning tunnistatakse kehtetuks otsus (EL) 2021/764, COM(2025) 544

Uus raamprogramm on Euroopa teadus- ja innovatsioonipoliitika keskne rahastusinstrument järgmisel programmiperioodil. Komisjoni ettepanek seob teadusuuringud ja innovatsiooni tugevalt Euroopa majanduse ja ühiskonna väljakutsetega suurendades paindlikkust ja lihtsustades programmi rakendamist. See võimaldab kasutada ressursse kiiresti ja mõjusalt liidu strateegiliste eesmärkide saavutamiseks.

Euroopa seisab mitmete muutuste ristteel: rohepööre, digiareng, geopoliitiline ebakindlus ja demograafilised nihked nõuavad tugevamat teadus- ja innovatsioonibaasi. Uus raamprogramm on Euroopa vastus neile väljakutsetele eesmärgiga tugevdada teaduse tipptaset, kiirendada teadmiste ja tehnoloogiate rakendamist majanduses ning toetada kõrge lisandväärtusega ettevõtlust. Eesmärk on ennekõike tugevdada Euroopa teadus- ja tehnoloogilist iseseisvust ning tagada, et Euroopa jääks ülemaailmselt innovatsiooni ja tippteaduse eestvedajaks. Lisaks rõhutab uus raamprogramm lihtsustamist ja kasutajasõbralikkust, soolise võrdõiguslikkuse ja avatud teaduse põhimõtete järgimist ning innovatsioonilõhe vähendamist Euroopas. Samuti nähakse ette senisest tihedamat koostööd teiste EL-i poliitikate ja rahastusinstrumentidega ning võrreldes varasemaga lisandub selge fookus kaitsevaldkonna teadus- ja arendustegevusele ning kahese kasutusega tehnoloogiatele.

Seisukohtade koostamisel lähtuti järgmistest dokumentidest:

- Eesti EL poliitika prioriteedid 2025–2027 (heaks kiidetud 19. juuni 2025. a Vabariigi Valitsuse istungil),
- Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ja ettevõtluse arengukava 2021–2035 (TAIE) (kinnitatud Vabariigi Valitsuse 15. juuli 2021. a istungil),
- strateegia „Eesti 2035“ (vastu võetud Riigikogu 12. mai 2021. a istungil),
- Eesti seisukohad Euroopa Komisjoni teatise kohta, mis käsitleb uut Euroopa teadusruumi (ERA) (heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse 26. novembri 2020. a istungi ja kinnitatud Riigikogu Euroopa Liidu asjade komisjonis 14. detsembri 2020. a istungil),
- Eesti raamseisukohad Euroopa Liidu teadusuuringute ja innovatsiooni 10. raamprogrammi (2028–2034) kohta (heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse 21. novembri 2024. a istungil ja kinnitatud Riigikogu EL asjade komisjoni 6. detsembri 2024. a istungil),
- Eesti seisukohad kahese kasutusega tehnoloogia alaste teadusuuringute toetamise võimaluste kohta (heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse 2. mai 2024. a istungil, kinnitatud Riigikogu EL asjade komisjoni 17. mai 2024. a istungil),
- Eesti raamseisukohad 2028. aastal algava Euroopa Liidu pikaajalise eelarve läbirääkimisteks (heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse 09. mai 2024. a istungil).
- Eesti seisukohad Euroopa Liidu pikaajalise eelarve aastateks 2028–2034 kohta (heaks kiidetud Vabariigi Valitsuse 04. detsembri 2025. a istungil).

Seletuskirja on koostanud Haridus- ja Teadusministeeriumi teadus- ja arenduspoliitika osakonna nõunik Ursula Tubli (ursula.tubli@hm.ee), sama osakonna juhataja Katrin Kiisler (katrin.kiisler@hm.ee), Euroopa Liidu ja rahvusvahelise koostöö valdkonna nõunik Piret Sütt (piret.sutt@hm.ee, 735 4046) ning EV Alalise Esinduse ELi juures nõunik teadusküsimustes Heidi Paju (heidi.paju@mfa.ee). Valdkonna eest vastutab teadus- ja arendustegevuse ning kõrg- ja kutsehariduse poliitika asekancler Renno Veinthal (renno.veinthal@hm.ee, 735 0292).

2. EL asja sisu ja võrdlev analüüs

2.1 Õiguslik alus

Määruse eelnõu õiguslik alus on Euroopa Liidu Toimimise Lepingu (ELTL) artikkel 173 lõige 3, artikkel 182 lõige 1, artikkel 183, artikkel 188 teine alapunkt ning artikkel 322 lõige 1 punkt a, mis käsitlevad tööstuse ning teaduse ja tehnoloogia arengut ja kosmost.

Otsuse eelnõu õiguslik alus on ELTL artikkel 182 lõige 4, mis seab kohustuse nõukogul vastu võtta spetsiifiline programm, mille kaudu rakendada raamprogrammi ning kus sätestatakse detailsemad rakendamise reeglid, kestvus ja vajalikud vahendid.

2.2 Vastavus subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõtetele

Ettepanekud on kooskõlas subsidiaarsuse ja proportsionaalsuse põhimõttega. Kavandatud meetmed aitavad tugevdada EL teaduse taset, luua võrgustikke ning seeläbi panustada üleilmsete probleemidega tegelemisse ning liidu konkurentsivõime suurendamisse, mida liikmesriikidel üksi oleks väga keeruline saavutada. Kavandatud meetmed ei lähe kaugemale sellest, mida on vaja EL eesmärkide saavutamiseks.

2.3 Raamprogrammi üldised eesmärgid, eelarve, struktuur

Raamprogrammi eesmärk on tugevdada ELi konkurentsivõimet ja teadus- ning tehnoloogiapotentsiaali ning aidata lahendada globaalseid väljakutseid, tuginedes tiptasemel

teadus- ja innovatsioonitegevusele. Samuti soodustada teadmiste, tehnoloogia ja innovatsiooni levikut ning kasutuselevõttu ning maksimaalselt ära kasutada ELi rahastusinstrumente, et võimendada liikmesriikide investeeringuid ning tugevdada liidu ülemaailmset konkurentsivõimet. Võrreldes kehtiva programmiga on uue raamprogrammi ülesehitust lihtsustatud, ettepanek on varasemaga võrreldes vähemdetailne, ning tugevalt seotud Euroopa Konkurentsivõime Fondiga (edaspidi *konkurentsivõime fond*), et tagada selgus ja järjepidevus erinevate poliitikavaldkondade vahel.

Määrus koosneb kahest osast: I osas sätestatakse raamprogrammi üldised eesmärgid, eelarve, struktuur ning kirjeldatakse tegevused; II osas sätestatakse osalemis- ja levitamise reeglid.

I osa (ptk I, art 1-11)

Määruse eelnõu kohaselt (art 3) on raamprogrammi eesmärkideks:

- tõsta teadmiste ja oskuste taset ning teadlaskarjääri atraktiivsust Euroopas;
- suurendada EL ja rahvusvahelist teaduskoostööd;
- ühtlustada EL-i, riiklikud ja regionaalsed prioriteedid, et luua EL-ülene innovatsiooni ökosüsteem;
- vähendada riikide ja regioonide innovatsioonivõimekuse lõhet;
- parandada liidu kui terviku innovatsioonipositsiooni maailmas, eriti strateegiliste tehnoloogiate ja läbimurdelise innovatsiooni valdkondades;
- Kaasata rohkem erasektori investeeringuid ning maandada investeerimiskrisise;
- Panustada liikmesriikide avaliku ja erasektori teadusinvesteeringute kasvu, et saavutada EL ühine eesmärk jõuda era- ja avaliku sektori teaduse ja innovatsiooni rahastuse osakaaluga vähemalt 3% tasemele SKT-st.

Uue raamprogrammi eelarve ettepanek on 175 miljardit eurot (jooksevhindades) olles 83% suurem võrreldes käesoleva perioodi raamprogrammiga¹. Tegevused jagunevad nelja samba vahel:

- **I sammas: tipptasemel teadus** (ptk II, art 12-14), mille eelarve on 44 miljardit eurot. See hõlmab Euroopa Teadusnõukogu (ERC), Marie Skłodowska-Curie meetmeid (MSCA) ning Euroopa Teadusuuringute Ühiskeskuse (JRC) tegevusi. Eesmärk on tugevdada ELi teadusbaasi, meelitada ligi tippteadlasi, edendada tippteadust Euroopas.
- **II sammas: konkurentsivõime ja ühiskonna väljakutsed** (ptk III, art 15), mille eelarve on 75,9 miljardit. Samba konkurentsivõime osa ülesehitus järgib konkurentsivõime fondi nelja poliitikavaldkonna (nn poliitika-akna) struktuuri: puhtad tehnoloogiad; tervis, biotehnoloogia, põllumajandus; digi; kaitse ja kriisivalmidus. Kahe programmi osalise sidumise eesmärk on tagada koordineeritud toetus kogu investeeringute ahelas. Teiseks toetatakse selle samba alt ühiskondlikele väljakutsetele lahenduste leidmist, EL missioone ja algatuse Uus Euroopa Bauhaus tegevusi.
- **III sammas: innovatsioon** (ptk IV, art 16-17), mille eelarve on 38,8 miljardit. Siin all käsitletakse Euroopa Innovatsiooninõukogu (EIC) ja innovatsiooni ökosüsteemiga seotud tegevusi. Sambast toetatakse innovatsiooni Euroopas, keskendudes uute toodete, teenuste ja ärimudelite arendamisele. EICi tegevustele lisandub võimalus rahastada kõrge riskiga projekte etappide kaupa (nn „ARPA” elemendid). Samuti keskendutakse kaitse- ja kaheotstarbeliste iduettevõtete toetamisele („DARPA” lähenemine). Koostöö II ja III samba vahel on olulise tähtsusega, et tugevdada idufirmasid, sidudes neid Euroopa suurte ettevõtetega ning edendades innovaatilisi riigihankeid nii ELi kui riikide tasandil.
- **IV sammas: Euroopa teadusruum (ERA)** (ptk V, art 18-19), mille eelarve on 16,3 miljardit. See hõlmab Euroopa teadusruumi, taristu ja osaluse laiendamise (*widening*)

¹ Võrdluseks: praeguse programmi eelarve on 95 miljardit eurot.

meetmeid. Eesti kuulub ettepaneku kohaselt järgmisel perioodil osaluse laiendamise riikide üleminekugruppi, mis jätab meile avatuks üksnes võrgustumismeetmed, kuid mitte enam võimekuse kasvatamise meetmeid.

II osas reguleeritakse toetuste andmist, sätestades rahastamiskõlblikkuse kriteeriumid ja piirangud, mis toetavad üldisi ja spetsiifilisi eesmärgi. Muuhulgas sätestatakse, et:

- Toetust võivad üldjuhul saada juriidilised isikud, mis on asutatud liikmesriikides ja raamprogrammiga assotsieerunud kolmandates riikides. Kuid lähtuvalt eesmärgist on võimalik toetada ka mitteassotsieerunud kolmandate riikide asutusi tingimusel, et nende rahastamine on meetme rakendamiseks hädavajalik.
- Enamik toetusmeetmeid eeldab konsortsiumi moodustamist kolmest iseseisvast juriidilisest isikust, kes on asutatud erinevates riikides, kuigi osade meetmete (nt ERC, EIC, teadus- ja koolitusmeetmed, koordineerimis- ja tugimeetmed, individuaaltoetused) puhul on lubatud ka ühe või enama juriidilise isiku osalemine.
- Julgeolekukaalutlustel kehtivad abikõlblikkuse piirangud kõrge riskitasemega tarnijatele.
- Rahastamiskõlbmatud on tegevused, mis on keelatud liidu, rahvusvahelise või kõikide liikmesriikide õigusega, samuti tegevused, mis on juba täielikult rahastatud teistest allikatest.
- Kõik tegevused peavad vastama asjakohastele õigusaktidele, eetilistele põhimõtetele ja kõrgeimatele teadustöö usaldusväärsuse standarditele, mis hõlmab eetika enesehindamist ja vajalike lubade hankimist.
- Tulemuste omandiõigus kuulub toetusesaajatele, ühiselt loodud tulemuste puhul kehtib ühisomandiõigus, ning omandiõiguse üleandmine võib olla tingimuslik. Toetusesaajad peavad tulemusi väärtustama ja levitama, sh kaitsma neid ärilise potentsiaali korral, tagama avatud juurdepääsu publikatsioonidele ja andmetele (FAIR² põhimõtete alusel) ning andma tasuta juurdepääsu EL-i institutsioonidele ja liikmesriikide ametiasutustele.

2.4 Uuendused

Võrreldes käesoleva perioodiga toob uus raamprogramm mitmeid uuendusi.

- **Euroopa partnerlused.** Uues programmis kavandatakse partnerluste kasutamist juhtudel, kui muud EL meetmed ei võimalda saavutada soovitud tulemust ja liidu sekkumine on vajalik. Võrreldes praeguse perioodiga jääb alles kolme tüüpi partnerlusi: 1) programmpõhised partnerlused (sisaldavad elemente nii praegustest kaasrahastatavatest kui ka ühiselt kavandatavatest partnerlustest ja mis on arvuliselt hetkel domineerivad), ja kahte tüüpi institutsionaalsed ehk ELi aluslepingul põhinevad partnerlused 2) TFEU art 185 põhine partnerlus nagu nt Vahemere piirkonna riikidega teadusuuringute ja innovatsiooni valdkonnas loodud partnerluses „PRIMA“ või metroloogia partnerlus) ja 3) art 187 alusel eraldi määrusega loodud Euroopa ühissettevõtte. Komisjoni ettepanekus on rõhutatud, et uue perioodi partnerlused peavad moodustama strateegilise ja sidusa piiratud arvuga partnerluste portfelli, see tähendab, et nähakse ette partnerluste arvu vähenemist. Käesoleval perioodil on kokku 60 Euroopa partnerlust³. Määrusega muudetakse partnerlustesse panustamist ja võrreldes käesoleva perioodiga ei mainita enam määruse mitterahalise panustamise võimalusi, mis on olnud seni võimalik täiendavate tegevuste näol. Partnerluste puhul nähakse ette tihedat koostööd konkurentsivõime fondiga.

² leitav, kättesaadav, koostalitlusvõimega ja taaskasutatav (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable)

³ Ülevaade Euroopa Horisondist perioodil 2021-2027 rahastatavatest Euroopa partnerlustest
https://research-and-innovation.ec.europa.eu/document/download/9319ea51-225d-46a3-9a1d-68e90b37db0d_en?filename=ec_rtd_he-partnerships-portfolio.pdf

- **“Moonshots”**. Uue algatusena soovitakse toetada murrangulisi suuremahulisi ja suure mõjuga *“moonshot”* projekte era- ja avaliku sektori kaasrahastusel ja koordineeritult koostöös konkurentsivõime fondiga. Eesmärk on rahastada terviklikku innovatsiooniahelat alates teadus- ja arendustegevusest kuni katsetamise, arenduse ja kasutuselevõtuni. Neid planeeritakse üheteistkümnes valdkonnas nagu näiteks nutikas ja puhas lennundus, kvanttehnoloogia, tuumauuringud, kosmos. *“Moonshot”* algatused ei ole komisjoni ettepanekus hästi defineeritud, kuid ettepanekus on neil programmiülene iseloom, mis tähendab, et nende rahastus võib tulla raamprogrammi mistahes sambast vastavalt eesmärkidele ja oodatud mõjute.
- **Euroopa Innovatsiooninõukogu (EIC)**. Muudetake EIC toimimist tõstes oluliselt selle eelarvet ja keskendudes uute toodete, teenuste ja ärimudelite arendamisele. EICi tegevustele lisandub võimalus rahastada kõrge riskiga projekte etappide kaupa (nn „ARPA” elemendid). Samuti keskendutakse kaitse- ja kaheotstarbeliste iduettevõtete toetamisele („DARPA” lähenemine) ning planeeritakse tihedat koostööd konkurentsivõime fondiga. Siiski jätkatakse ka tuttavate ettevõtlast toetavate rajaleidja ja kiirendi instrumentidega toetades varajase faasi teadusprojekte ja läbimurdeliste tehnoloogiate väljaarendamist ja turule sisenemist.
- **Kahene kasutus (dual-use)**. Kui varasemad raamprogrammid on olnud selge tsiviilisloomuga, siis uue programmiga toetatakse esmakordselt kaheotstarbelist teadus- ja arendustegevust, millel on nii tsiviil- kui ka kaitsealased rakendused. Selle muudatuse eesmärk on tugevdada Euroopa strateegilist autonoomiat, julgeolekut ja konkurentsivõimet. Eelkõige rõhutatakse komisjoni ettepanekus kahese kasutuse toetamisel EIC rolli, mille kaudu on kavas suurendada toetusi ja investeeringuid kaheotstarbelistele idu- ja kasvufirmade projektidele. Seega kujutab kahese kasutusega teaduse toetamine endast uut ja strateegilist suunda, mis laiendab oluliselt programmi fookust. See aga omakorda eeldab tasakaalu siseturvalisuse- ja kaitsevaldkonna vahel ning nõuab mõistlikku reeglistikku tagamaks nii uuringute innovaatsilisust, eetilist kui ka turvalisust.
- **Teadus- ja tehnoloogiataristud**. Senised raamprogrammid on toetanud teadustaristute arendamist ja ülalpidamist, kuid uuel perioodil teeb komisjon ettepaneku tuua raamprogrammi sisse ka tehnoloogiataristute toetamise, tõstes nende nähtavust ja teenuste pakkumise võimekust. Tehnoloogiataristud on teadus- ja innovatsioonivõimekused, rajatised, seadmed ja ressursid, mida kasutatakse tehnoloogiate arendamiseks, piloteerimiseks, laiendamiseks ja valideerimiseks alates varajase faasi rakendusuuringutest kuni piloteerimise ja valideerimiseni. Tehnoloogiataristute toetamisega soovitakse suurendada ligipääsu vajalikele taristutele eelkõige just väike- ja keskmise suurusega ettevõtetele (VKEd), idu- ja kasvuettevõtetele ning tugevdada Euroopa tehnoloogiataristute toimimise kujundamist.
- **Osaluse laiendamine (widening)**. Uues raamprogrammis on võrreldes käesoleva perioodiga jagatud riigid kahte gruppi. Eesmärgiks on eristada edukamaid ja vähem edukamaid osaluse laiendamise riike ning astuda samme, et riigid väljuvad järgjärgult osaluse laiendamise grupist ning tuleviku raamprogrammides sellist meedet enam ei ole. Võrreldes praeguse, 2021-2027 perioodiga moodustatakse nn üleminekuriikide rühm, kuhu kuuluvad riigid, kes on varasema perioodiga võrreldes suutnud oma teadusvõimekust oluliselt kasvatada, sh ka Eesti. Selle rühma ligipääsu osaluse laiendamise meetmetele on komisjon planeerinud piiratumalt, üleminekuriikidele jäävad peamiselt võrgustumise ja koostöömeetmed; vähemedukatele riikidele, kelle osalus raamprogrammis on olnud tagasihoidlikum, säilivad ka võimekust kasvatavad meetmed.

2.5 Lihtsustamine

Programmis pannakse suurt rõhku lihtsustamisele, mille eesmärk on tuua programmi juurde uusi tulijaid ning väiksemaid asutusi. Selleks rakendatakse järgmisi meetmeid:

- **Tööprogrammid muutuvad paindlikumaks:** nende kestus lüheneb ja teemade koguarv väheneb, et võimaldada kiiremat reageerimist poliitilistele prioriteetidele.
- **Ühtne rahastamismäär:** teadus- ja innovatsioonimeetmete vaheline eristamine kaob; kehtib üks rahastusmäär kuni 100% (v.a ettevõtetele kehtib kuni 70% rahastusmäär, milles võib teha erandi VKEdele).
- **Kindlasummalised maksed (ingl *lump sum*)** saavad vaikimisi rahastusvormiks, vähendades finantsaruandluse koormust.
- **Digitaalne taotlus- ja aruandlussüsteem** muudetakse kasutajasõbralikumaks, see suurendab läbipaistvust ja vähendab haldusvigu.
- **Vähem ettekirjutusi ja avatud teemad** – osalejatele jäetakse rohkem vabadust uurimisteemade defineerimiseks, rõhk tulemuslikkusel, mitte protsessil.

Meetmete eesmärk on jõuda programmi kiirema rakendamiseni, lühendades toetuse andmise maksimaalset aega seitsme kuuni. See oleks üks kiiremaid toetuse andmise aegu ELi programmide seas ja kaks kuud kiirem kui finantsmääruses sätestatud maksimaalne 9-kuuline toetuse andmise aeg. Lisaks kavandatakse lihtsustatud auditite süsteemi ja suuremat tugiteenuste ühtlustamist (nt osalemisportaal, partnerotsingu tööriistad), et parandada ligipääsu uutele osalejatele ja suurendada programmi mõjusust.

Euroopa Komisjon avaldas koos raamprogrammi eelnõuga ka nõukogu otsuse eelnõu, millega sätestatakse Euroopa horisondi rakendamise eriprogramm ning detailsemad reeglid ja rakendussätted raamprogrammi ja konkurentsivõime fondi teadusuuringute ja innovatsiooni osade rakendamiseks.

Raamprogrammi rakendamiseks võtab komisjon rakendusaktiga vastu eraldi tööprogrammid Euroopa Teadusnõukogu (ERC), Euroopa Innovatsiooninõukogu (EIC), Marie Skłodowska-Curie (MSCA), Teadusuuringute Ühiskeskuse (JRC) ja II samba ühiskonna osa jaoks. Tööprogrammides pannakse paika täpsemad tegevused ja nendeks vajalikud vahendid, abikõlblikkuse tingimused, toetuste kriteeriumid, EL toetusmäärad. II samba konkurentsivõime osa rakendatakse konkurentsivõime fondi määrase alusel vastu võetavate tööprogrammide kaudu.

2.6 Eesti osalus uues raamprogrammis

Uus raamprogramm toob Eesti osalejatele kaasa olulisi muutusi nii programmi ülesehituse kui osalemistingimuste osas. Üldjoontes on tegemist lihtsustatud ja senisest paremini fokusseeritud raamistikuga, mis ühendab teaduse, innovatsiooni ja konkurentsivõime toetusmehhanismid. Samal ajal tähendab see, et konkurents rahastusele suureneb.

Komisjon on oma ettepanekuga lubanud vähendada halduskoormust ja lühendada toetusotsuse menetlusaega seitsme kuuni. Ühtse rahastusmäära kehtestamine ning kindlasummaliste maksete (*lump sum*) kasutamine muudavad rahastustaotlused ja aruandluse oluliselt selgemaks. See on Eesti teadusasutustele ja ettevõtetele soodne, sest väiksemate tugistruktuuridega osalejatel on lihtsam liituda ning vältida varasemates programmides esinenud ressursimahukaid taotlusprotsesse. Samas tähendab see ka suuremat pinget projekti kavandamise etapis.

Eesti teadusasutustele ja ülikoolidele jätkuvad tuttavad ja toimivad tipptaseme teaduse toetusmehhanismid: Euroopa Teadusnõukogu (ERC), Marie Skłodowska-Curie meetmed

(MSCA) ning Euroopa Komisjoni ühisuuringute keskus (JRC). Innovatsioonile suunatud kolmanda samba raames laienevad võimalused eelkõige süvatehnoloogia ja kõrge riskiga arendusprojektide toetamiseks. Eesti iduettevõtetele ja väikestele tehnoloogiafirmadele loob see uusi kasvuvõimalusi, sest EIC rahastusmudelid on paindlikumad ning ühendavad projektitoetuse ja investearingute võimalusi. Ettevõtete ja erasektori jaoks toob uus raamprogramm kaasa senisest selgema seose teadusuuringute ja toodete-teenuste kasutusse võtmise vahel. konkurentsivõime fondi nn poliitika-akende kaudu seotakse teadusprojektid tihedamalt tööstuslike arenduste ja turuvalmiduse tõstmisega. Kindlasti tuleb vältida võimalikke dubleerivaid tegevusi, mida mitme fondi koostoime endaga kaasa võib tuua. Vajalik on selge juhtimine ja tõhus koordineerimine nii riigi, asutuste kui ka komisjoni tasandil.

Oluline muutus Eestile on seotud osaluse laiendamise meetmete ümberkujundamisega. Kui veel käesoleva (2021-2027) raamprogrammi raames sai Eesti täielikult osaleda kõigis võimekuse tõstmise meetmetes, siis uuel perioodil liigub Eesti oma senisest paremate näitajate tõttu Euroopa innovatsiooni edetabelis ja SKTs nn üleminekuriikide gruppi. See tähendab, et ettepaneku alusel jäävad Eestile avatuks ainult võrgustumise toetused, kuid eeldatavalt senisest väiksemas mahu ning ilma otsese institutsionaalse arenduse komponendita või täiendavate lisameetmetega, mis oleksid kujundatud just üleminekuriikide vajadusi arvestavalt. See omakorda mõjutab eeldatavasti Eesti üldist osalust raamprogrammis.

3. Esialgse mõjude analüüsi kokkuvõte⁴

Mõjude hindamisel tuleb arvesse võtta asjaolu, et teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni (TA&I) projektide mõju avaldub pika aja kestel. Samuti tuleb rõhutada, et kasu raamprogrammist ei ole ainult rahaline. Raamprogramm on ülemaailmselt kõrgelt tunnustatud rahastamisskeem – selles osalemine suurendab asutuse teadus- ja innovatsioonivõimekust, nähtavust ja rahvusvahelist koostööd, mille käigus arenevad uued ideed ja toimub infovahetus erinevates uurimisvaldkondades.

Mõju riigieelarvele

Komisjoni ettepanek eeldab, et nagu ka käesoleval perioodil, nõuavad ka tulevikus mõned raamprogrammi meetmed riigi kaasrahastust. Eesti peab olema valmis panustama nii rahaliselt kui ka korralduslikult eelkõige läbi valdkondlike ministriumite, et tagada raamprogrammi tõhus rakendamine ning maksimaalne kasu teadlastele, teadussüsteemile ning ettevõtetele.

Käimasolevas raamprogrammis on riiklikku kaasfinantseerimist eeldanud näiteks järgmised meetmed: Euroopa partnerlused, mõned osaluse laiendamise meetmed, teadustaristute arendamine ja innovaatilised riigihanked.

Üheks ilmekamaks näiteks, kus riigipoolne kaasrahastus on vajalik, et meie asutused omaks paremat ligipääsu taotlusvoorudele, on Euroopa partnerlused. Partnerluste eripära võrreldes ülejäänud raamprogrammiga on see, et iga riik rahastab edukas koostööprojektis oma teadlaste ja asutuste osalust. Lisaks annab rahastajana osalemine võimaluse partnerina kaasa rääkida korraldatavate taotlusvoorude teemavalikus, et seda kujundada meile sobivamaks. Eesti riik osaleb enamikes Euroopa Liidu partnerlustest ning kaasrahastab partnerluste raames korraldatavaid taotlusvoorusid nii tõukefondide programmist Mobilias 3.0 kui ka ministriumite teadus- ja arendustegevuse eelarvest. Partnerlused annavad võimaluse

⁴ Siin ja edaspidi on mõjuanalüüsis muu hulgas kasutatud Eesti Teadusagentuuri 2025. aasta septembris koostatud analüüsi, mis põhineb Euroopa Komisjoni eCORDA andmebaasi andmetel seisuga 11.08.2025 ning ETAGi hallatavat Eesti asutuste partnerlustes osalemise andmebaasi osaluskava.etag.ee. Sh puudub eCORDA andmebaasis ja seega ka analüüsis partnerluste ja Euroopa Innovatsiooni- ja Tehnoloogiainstituudi (EIT) grantide andmed.

„Ülevaade Eesti osalusest Euroopa liidu raamprogrammis „Euroopa horisont“

erinevatele ministeeriumitele panustada oma valdkonna (näiteks põllumajanduse, tervishoiu, kliima, elurikkuse jm) probleemidele lahenduste otsimisse. Näiteks 2021-2025. aastal on Kliimaministeeriumi rahastusotsuste eelarve umbes 1,4 mln eurot, millele on lisandunud 146 000 eurot komisjoni kaasrahastust. Samas ajavahemikus on Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi rahastusotsuste eelarve umbes 1,9 mln eurot, millele on lisandunud 135 000 komisjoni kaasrahastust; Sotsiaalministeeriumil 300 000 eurot, millele on lisandunud 139 000 eurot komisjoni kaasrahastust, ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumil 850 000 eurot.

Teise näitena võib esile tõsta osaluse laiendamise meetmeid ja „*Teaming*“ projekte, mille puhul on EL-i rahastus eeldanud tingimusena kaasrahastust liikmesriigilt. Ühe projekti toetus raamprogrammist on hinnanguliselt olnud 8-15 mln eurot, millele peab lisanduma vähemalt samas mahus täiendav rahastus teistest allikatest: riik, omavalitsus, erasektor jmt. Eesti on edukate „*Teaming*“ projektide riigipoolseks kaasrahastamiseks kasutanud eelkõige 2021-2027 perioodi struktuurivahendeid.

Kuigi Eesti asutuste osalus on järjest kasvavamas kogu raamprogrammis, tuleb jätkuvalt ca21% liidu toetustest meile osaluse laiendamise meetmete kaudu, mõne ülikooli puhul isegi ca 40%. Seega on tähtis, et Eesti asutuste võimalused osaluse laiendamise meetmes vastaksid meie vajadustele ja huvidele. Sealsamas, arvestades Eesti taotlejate huvi raamprogrammi vastu laiemalt ning kasvavat võimekust võtta enda kanda kaalukamaid rolle taotlustes, on raske hinnata otsest rahalist mõju riigieelarvele. Kui näiteks uues programmis ei ole Eestil enam ligipääsu „*Teaming*“ meetmele, siis selle äralangemisel võib see asendada suurema huvi ja võimekusega osaleda teistes meetmetes.

Eraldi mainimist väärivad Euroopa missioonid, mille teaduskomponenti rahastab EL, kuid mille tulemuste rakendamine ja tegevuste võimendamine riigisiselt on eeldanud riiklike, aga ka teiste EL fondide tuge. Missioonid püüavad suunata riike kindlate valdkondadega süsteemsemalt tegelema ja neisse investeerima. Näiteks võib tuua Eesti vähikeskuse arendamise ja investeringuid, mis panustavad vähimissiooni eesmärkidesse. See suurendab meie asutuste võimalusi edukalt raamprogrammi ja missiooni vastavates voorudes osaleda. Sealsamas on aga missioonid omanud hulgaliselt taotlusvoore, mis ei eelda riigipoolset rahastust, kuid sel juhul jäävad ka mõjud riigile endale väiksemaks. Missioonide taotlusvoorudest on praeguseks Eestisse toodud 45 projekti ja 21 mln eurot, kokku 32 erinevale asutusele.

Komisjoni ettepaneku põhjal võib eeldada, et sarnane kaasfinantseerimise loogika jätkub ka järgmises raamprogrammis. Samas ei ole teada, millistes projektides või algatustes Eesti taotlejad edukaks osutuvad või millised on Eesti riigi prioriteedid ja valikud järgmise perioodi partnerlustes. Teada ei ole ka partnerlusteportfell, mille hulgast teha valikuid. Partnerluste nimekirja ei kinnitata määruse ega eriprogrammiga, vaid need valikud selguvad raamprogrammi rakendamise käigus.

Uue perioodi kaasrahastuse puhul tuleks kaaluda toetusmeetmeid struktuurifondidest uue kavandatava riigiplaani kaudu. Lisaks koondatakse riiklik ministeeriumite teadus- ja arendustegevuse lisarahastus ühtsesse strateegiliste uuringute programmi (SUP), mille eesmärk on tugevdada teaduse rolli suurte ühiskondlike probleemide lahendamisel. Selles on eraldi tegevus ette nähtud rahvusvahelises koostöös osalemiseks, sh ka varasemalt võetud kohustuste täitmiseks (nt selle perioodi raamprogrammi partnerlused ja ka „*Teaming*“ projektid kestavad üle perioodi ja võivad eeldada ka kohustuste täitmiste pärast 2027. aastat).

Mõju majandusele

Raamprogrammi üks eesmäärke on edendada konkurentsivõimet. Programmi kaudu toetatakse tiptasemel teadusuuringuid, süvatehnoloogiate, kõrgtehnoloogiate ja rohetehnoloogiate arendamist, samuti uute digilahenduste ja ärimudelite väljatöötamist.

Digitaliseerimisega kaasneb oluline tootlikkuse tõus, kuna see võimaldab protsesside automatiseerimist, andmepõhist juhtimist ning innovaatiliste ärimudelite rakendamist. Programmi kaudu rahastatavad arendusprojektid loovad eeldused selleks, et digitaliseerimine jõuaks ka väikeste ja keskmise suurusega ettevõtetele, parandades nende võimekust konkureerida rahvusvahelistel turgudel.

Erilist tähelepanu pööratakse ka teadusmahuka ettevõtluse arengule, sealhulgas idu- ja kasvuettevõtete rahastusele, kellele luuakse paremad võimalused ligipääsuks riskikapitalile ning rahvusvahelistele koostöövõrgustikele.

Eeldatav mõju Eesti majandusele avaldub eelkõige kõrgema lisandväärtusega töökohtade kasvus, tehnoloogiasirde kiirenemises, tootlikkuse paranemises ja ekspordivõimekuse tugevnemises. Euroopa Komisjon on hinnanud, et iga raamprogrammi kaudu investeeritud 1 euro võib aastaks 2045 tuua kuni 11 eurot täiendavat SKP kasvu. Seda just tänu uute tehnoloogiate levikule, ettevõtete innovatsioonisutlikkuse tõusule ning teadus- ja arendustegevuse seotusele majandusega. Eesti jaoks tähendab see võimalust tugevdada nutikat ja kestlikku majandust, suurendada ettevõtlussektori teadusmahukust ning laiendada osalust Euroopa väärtusahelates.

Tegelik saavutatav mõju Eesti majandusele sõltub suuresti Eesti taotlejate taotlemisaktiivsusest ja -edukusest (sh osalemisest rahvusvahelises koostöös ja konsortsiumides, ettevõtete ja teadusarendusasutuste koostööst jm) – mida enam edukaid taotlusi esitatakse ja nende alusel toetatavaid projekte koostöös ellu viiakse, seda suurem on oodatav mõju nii Eestile kui meie konkurentsivõimele. Eestisse tulnud rahastuse osakaal raamprogrammi kogueelarvest on iga programmiperioodiga tõusnud: 7. raamprogrammis oli kõigi osalevate riikide konkurentsisis Eestisse tulnud eelarve osakaal 0,2%, 8. raamprogrammis 0,4% ja käesolevas on see näitaja 0,6% (august 2025 seisuga). Kui võrrelda Eesti osalejate saadud ELi netotoetust projektides teiste ELi riikidega, on Eesti SKP järgi hetkel 3. kohal ja rahvaarvu kohta 7. kohal.

Praegusel EL eelarveperioodil 2021-2027 on jäänud ELi riikide taotlusvoorudes osalemise edukuse määr 23% ja 15% vahele. Eesti osalejate edukuse määr on 18,1%, mis on praegu veidi alla EL27 keskmise (19,1%), kuid parem kui EL13 riikide keskmine (17,0%). Kõige edukam asutus on olnud Tartu Ülikool ligi 90 mln euroga. Enam kui 10 mln euro mahus on toetusi saanud veel kolm Eesti asutust: Tallinna Tehnikaülikool (32,1 mln eurot), Fibenol Imavere OÜ (16,5 mln eurot) ja Tallinna Ülikool (15 mln eurot). Sealjuures tasub aga esile tõsta raamprogrammi projektides osalejate mitmekesisust, kokku on perioodil 2021-2025 (septembri seisuga) rahastuse pälvinud 219 Eesti asutust, leping on sõlmitud 598 projektiga ja Eesti asutustele on liidu toetust tulnud 286 mln euro ulatuses, sh 34% toetusest on läinud ettevõtetele. Arvestades raamprogrammi ettepanekut ning Eesti asutuste ja ettevõtete senist kasvanud huvi ja motivatsiooni raamprogrammist toetust taotleda, võib eeldada, et osalemishuvi raamprogrammis jätkub ning taotlemiskogemuse suurenemine tõstab ka meie edukuse määra.

Mõju keskkonnale

Kuigi raamprogramm ei näe ette otseseid keskkonnainvesteeringuid, loob see eelduse keskkonnamõjuga teadusmahukate projektide elluviimiseks ning toetab keskkonnateadlikkuse ja -kompetentsi kasvu ühiskonnas. Raamprogramm aitab kaasa

roheüleminekule ja kliimamuutuste leevendamisele ning toetab lahenduste loomist, mis aitavad kaasa kliimaneutraalsuse saavutamisele, ressursside säästlikumale kasutamisele, elurikkuse säilitamisele ja keskkonnariskide vähendamisele. Võrreldes käesoleva perioodiga suureneb raamprogrammi kliima- ja keskkonnanäesmärkidesse panustamise määr 35%-lt 40%-le.

Üleminek puhtale tehnoloogiale, tööstuse süsinikuheitme vähendamine ning põllu- ja biomajandus on valdkonnad, millele uues raamprogrammis keskendutakse. Programmis on kavas rahastada mitmesuguseid uurimissuundi ja tehnoloogilisi arendusi taastuvenergia, energiatõhususe, ringmajanduse, kestliku põllumajanduse ja keskkonnaseire valdkondades. Samuti jätkavad ettepaneku kohaselt kliima- ja keskkonnateemalised missioonid, mille eesmärk on toetada konkreetsetes valdkondades teadust ja innovatsiooni, et täita 2030. aastaks seatud ambitsioonikad eesmärgid, mis on tihedalt seotud ELi kliimaeesmärkidega. ELi missioonid toetavad Euroopa muutumist rohelisemaks, tervemaks, kaasavamaks ja vastupidavamaks. Nad toetavad komisjoni prioriteete, nagu Euroopa roheline kokkulepe, digiajastule vastav Euroopa ja Uus Euroopa Bauhaus.

Senine raamprogramm on näidanud, et mitmekesine teemade valik on võimaldanud Eesti sihtrühmadel panustada üle-euroopalistesse kestlikkuse sihtidesse ning arendada välja kohalikku kompetentsi ja lahendusi, mis sobituvad Eesti keskkonnatingimuste ja -eesmärkidega. See võib avaldada positiivset mõju ka riigisisestele arengutele, võimaldades kasutusele võtta teaduspõhiseid keskkonnalahendusi või juurutada uusi tehnoloogiaid (nt süsiniku sidumine, ringlussevõtu innovatsioon, digitaalsed looduskaitse tööriistad).

Mõju kultuuri- ja sotsiaalvaldkonnale ning ühiskonnale

Raamprogrammi fookus ühiskondlikele väljakutsetele säilib .uues raamprogrammis II sambas. Selle kaudu on rahastatud ning loodetavasti rahastatakse jätkuvalt projekte, mis käsitlevad näiteks tervishoidu, kliimamuutustega kohanemist ja õiglast üleminekut; kultuurilisi, ühiskondlikke ja demograafilisi muutusi; demokraatia, digivaldkonna, kultuuri ja majanduse arengut; haridust, tööturgu, kaasatust ja sotsiaalset innovatsiooni, kultuuripärandit ja selle säilimist tulevastele põlvedele. Üheks ilmekamaks näiteks raamprogrammi mõjust on Eesti vähikeskuse arendamine. Raamprogrammist saadud toetus ja vähimissioonis osalemine aitavad kaasa rahvusvahelistes teadus- ja kliinilistes uuringutes osalemisele ning aitavad seeläbi ennetada, diagnoosida ja ravida vähki.

II samba ühiskonna väljakutsete aknas on Eesti teadusasutustel ning humanitaar- ja sotsiaalteadlastel jätkuvalt võimalus panustada interdistsiplinaarsetes konsortsiumides, mis tegelevad rahvastiku tervise, töövõime ja regionaalse arengu küsimustega ja toetavad kõigi TAIE fookusvaldkondadega seotud teemade uurimist, sh Eesti ühiskonda, keelt ja kultuuriruumi. Raamprogrammi tegevuste mõju avaldub ka teadlaskarjääri ja järelkasvu aspektis. Programmi rõhuasetus karjääri võimaluste parandamisele, rahvusvahelisele liikuvusele, et saada kogemusi eri riikides ja sektorites, ning soolise võrdõiguslikkuse põhimõtte järgimisele toetab Eesti teadlaskonna arengut ja mitmekesisust.

Lisaks tasub esile tõsta raamprogrammi laialdast mõju Eesti ühiskonnale läbi mitmekesise osalejate ringi. Kuigi kõige aktiivsemad taotlejad on suuremad ülikoolid ja ettevõtted, siis nende kõrval on rahastuse pälvinud ka mitmed linnad, nt Tartu ja Tallinn jt omavalitsused ning muud avaliku sektori asutused, nt Harno, Politsei- ja Piirivalveamet, Tervise Arengu Instituut. Projekte viivad ellu ka mitmed rakenduskõrgkoolid, nt Sisekaitseakadeemia ja Tallinna Tehnikakõrgkool. Toetust on saanud ka haiglad, nt Tartu Ülikooli Kliinikum, Põhja-Eesti Regionaalhaigla; erialaliidud, nt Eesti Meretööstuse Liit, Eesti Hambaarstide Liit, jm ühendused, nt MTÜ Kodukant Läänemaa, Korteriühistute Liit. Kultuurivaldkonnast osalevad

edukates projektides nt Pimedate Ööde Filmifestival, Eesti Rahva Muuseum ja Eesti Meremuuseum. Kuna raamprogramm ei ole üksnes rahastusallikas, siis läbi rikkalike võimaluste osaleda rahvusvahelises koostöös, omab raamprogramm märkimisväärset mõju ühiskonna arengule, aidates kujundada teadmispõhist majandust, toetada uuenduslikke lahendusi ning tõsta inimeste heaolu.

Mõju julgeolekule

Uus raamprogrammi ettepanek toob kaasa olulisi sisulisi muutusi ELi teadus- ja innovatsioonipoliitika seostatusele julgeolekuvaldkonnaga. Kui varasemad raamprogrammid (sh kehtiv Euroopa horisont) on olnud suunatud ainult tsiviilotstarbelistele tegevustele, siis uue ettepaneku kohaselt on määratud juhtudel lubatud rahastada ka kahese kasutusega tehnoloogiaid ning kaitseotstarbelist teadus- ja arendustegevust. See tähistab sisulist paradigmanihet, mille kaudu raamprogramm muutub osaliselt ka Euroopa strateegilise julgeoleku ja kaitsevõime tugevdamise tööriistaks. See on kooskõlas ka laiemate ELi poliitikasuundadega, mille eesmärk on vähendada sõltuvust kolmandatest riikidest ning tugevdada kaitsetööstuse teadus- ja innovatsioonivõimekust, eriti arvestades viimaste aastate geopoliitilisi arenguid.

Raamprogrammis käsitletakse teadus- ja innovatsioonitegevusi jätkuvalt kui vahendit, mis aitab tugevdada Euroopa vastupanuvõimet, kriisideks valmisolekut ning sõltumatust võtmetehnoloogiates. Turvalise ühiskonna tugevdamise eesmärgiga toetatakse teadus- ja arendustegevust näiteks küberjulgeoleku, desinformatsiooni vastase võitluse, kriisivalmiduse, kriisiohje ja elutähtsate teenuste kaitse valdkondades. Samuti pööratakse tähelepanu tarneahelate turvalisusele, kriitilise taristu vastupidavusele ning tehnoloogilisele suveräänsusele.

Mõju regionaalarengule

Raamprogramm pakub võimalust kohalikele omavalitsustele ja väiksematele piirkondadele projektides osalemiseks ning seeläbi nende elukeskkonna parandamiseks. Eelkõige missioonipõhised lähenemised, territoriaalsed pilootprojektid ja innovatsioonivõrgustike arendamine võivad aidata kaasa kohalike elukeskkondade parendamisele, nt rohepöörde, kliimakohanemise, linnaruumi arendamise või kestlike transpordilahenduste kaudu. Raamprogramm võimaldab katsetada ja rakendada teaduspõhiseid lahendusi kohalikul tasandil, luues eeldusi teadmussiirdeks, piirkondlikuks innovatsiooniks ja kogukondade tugevnemiseks.

4. Vabariigi Valitsuse seisukohad koos selgitustega

4.1 Eesti toetab Euroopa Liidu teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammi jätkumist eraldiseisva programmina ka uuel eelarveperioodil. Nõustume raamprogrammi ja Euroopa Konkurentsivõime Fondi rakendamisega ühiste valdkondlike poliitikaakende kaudu, sest see võimaldab innovatsiooniahelat terviklikult toetada. Samas leiame, et raamprogrammi alusel saab rahastada vaid neid tegevusi, mis lähtuvad raamprogrammi eesmärkidest toetada alusteadust, koostööpõhist teadus- ja arendustegevust ning turulähedast innovatsiooni.

Eesti toetab komisjoni ettepanekut, et teadusuuringute ja innovatsiooni toetamiseks jääb uues eelarveraamistikus alles eraldiseisev raamprogramm, mis koosneb eraldi määrusest ja eriprogrammi otsusest. Raamprogramm on läbi eelarveperioodide arenenud koos poliitiliste prioriteetidega, kujunedes seeläbi teadlaste ja innovaatorite jaoks tuntud rahastus- ja koostööplatvormiks. See on ka rahvusvaheliselt tugev „kaubamärk“, mis toetab koostööd kolmandate riikidega ja meelitab Euroopasse tipptegijaid. Komisjoni pakutav järjepidevus on oluline nii teadlastele, ettevõtjatele kui ka poliitikakujundajatele.

Samal ajal on uue raamprogrammi ettepanekus toodud tihe seos konkurentsivõime fondiga. See võimaldab terviklikku innovatsiooniahela rahastust, et tipptasemel teadus jõuaks rakendusteni ja panustaks ühiskonna ja majanduse heaolusse. Need on väljakutsed, mis on olulised nii Euroopa kui ka Eesti jaoks. Eelkõige nähakse kahe fondi koostoimimist raamprogrammi II samba konkurentsivõime ja ühiskonna väljakutsete akende all valdkondlike eesmärkide elluviimise kaudu, kasutades nn poliitika-aknaid. Kuna muutusteks on vajalik seniste praktikate ümbervaatamine, siis nõustume, et selline lähenemine võib toetada teadus- ja innovatsioonimeetmete suuremat sidusust ning raamprogrammi seotust laiemate Euroopa konkurentsivõime eesmärkidega.

Samal ajal eeldab see selgelt ja läbipaistvalt määratletud rollijaotust kahe fondi vahel. Komisjoni esitatud ettepanekus ei ole see aga selge. Nii raamprogrammi kui konkurentsivõime fondi eesmärged, nende saavutamist mõjutavaid ning muid olulisi aspekte puudutavad asjaolud tuleb sätestada määrustes (või nende lisades). Eesti hinnangul peab raamprogramm säilitama oma teaduspõhise identiteedi ning eristatava rolli alusteaduse, koostööpõhise teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni toetamisel, keskendudes nõ madalamatele tehnoloogilise valmiduse tasemega (*technology readiness level, TRL*) astmetele. Toetame, et ka konkurentsivõime Fondist planeeritakse rahastada teadus- ja innovatsiooni investeeringuid, ning tagatud peab olema teadlaste ja teadusasutuste panus ja nende ligipääs konkurentsivõime fondile. Peame oluliseks, et kõrge tehnoloogilise valmiduse taseme projektid (9-10) jäävad üheselt konkurentsivõime fondi rahastada, et tagada toodete ja teenuste kasutusse jõudmine ning toetada terviklikku teadmiste- ja tehnoloogiasiiaret. Seetõttu on oluline, et fondide vaheline seos oleks määruses üheselt kirjeldatud ning et konkurentsivõime fondi valdkondlike osade (nn poliitika-akende) kaudu elluviidavad tegevused toetaksid raamprogrammi strateegilisi eesmärged ja vastupidi, mitte ei asendaks ega lahustaks neid.

4.2 Leiame, et liikmesriikidel peab ka edaspidi olema raamprogrammi, sh tööprogrammide, juhtimisel ja rakendamisel oluline roll. Tööprogrammide vastuvõtmisel tuleb kasutada rakendusaktide kontrollimenetlust, milles liikmesriikide arvamus on Euroopa Komisjonile siduv.

Raamprogrammi kujundamisel, juhtimisel ja rakendamisel peab säilima liikmesriikide sisuline osalus ja selge roll. Tagada tuleb liikmesriikide igus läbi kontrollimenetluse raamprogrammi puudutavate strateegiliste ning olulise mõjuga otsuste kujundamisel ja vastuvõtmisel kaasa rääkida, oluliste kriteeriumide määratlemisel ja uuendamisel, et see kajastaks riiklike eripärasid. Liikmesriikide kaasamine on olnud raamprogrammis toimiv praktika, mis on taganud tööprogrammide sisu, eelarvejaotuse ja prioriteetide kujundamisel liikmesriikide tasakaalustatud rolli ja huvide esindatuse. Kontrollimenetluse kasutamine ei ole üksnes tehniline otsustusprotsessi küsimus, vaid raamprogrammi strateegilise terviklikkuse ja legitiimsuse eeltingimus.

Komisjoni ettepaneku kohaselt on raamprogrammi planeeritud tööprogrammide heakskiitmiseks nõuandev menetlus (*advisory procedure*), mis piiraks liikmesriikide sõnaõigust programmide sisulisel kujundamisel ning vähendaks taotlemisvõimaluste prognoositavust. Tööprogrammid hõlmavad märkimisväärsed eelarvevahendeid ja määravad teadus- ja innovatsioonitegevuse suunised pikaks perioodiks. Raamprogrammi tihe seotus konkurentsivõime fondiga eeldab, et liikmesriikide kaasamine ja kontrollimenetlus kehtiks mõlemas fondis ning toetaksid raamprogrammi rakendamist liikmesriikidele sobival viisil, mis panustaks ka EL konkurentsivõime kasvule.

Menetlusliku järjepidevuse ja liikmesriikide määrava rolli säilitamine toetab stabiilsust ja väldib olukorda, kus osa tööprogramme kinnitatakse erineva menetlusprotsessi alusel. See tagab tasakaalu komisjoni algatusõiguse ja liikmesriikide vastutuse vahel, vähendab riski, et teadus- ja innovatsiooniprioriteedid seatakse liikmesriikide sisulise osaluseta ning suurendab otsuste legitiimsust. Samuti toetab see väiksemate liikmesriikide võimalust mõjutada

strateegilisi valikuid, mis puudutavad neile olulisi teadus- ja arendustegevuse valdkondi.

4.3 Eesti peab oluliseks, et raamprogrammi teadus- ja innovatsiooniprojektide ning -algatuste rahastamisotsused põhinevad sõltumatul eksperthinnangul, mis tagab, et raamprogrammist toetatakse vaid tipptasemel teadus- ja innovatsioonitegevusi.

Eesti rõhutab, et strateegiliste prioriteetide kokkuleppimine ja konkreetsete projektide hindamine peavad olema rangelt eraldatud tööjaotusega protsessid. Poliitilised prioriteedid ja temaatilised eesmärgid lepitakse kokku strateegilise planeerimise tasandil. Eesti raamseisukohtades järgmise teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammi kohta (heaks kiidetud 24.11.2024 VV istungil) oleme Eesti jaoks prioriteetsete valdkondadena välja toonud kliima- ja keskkonnateemad, sh puhtad tehnoloogiad ja elurikkuse säilitamine, biomeditsiini, siirdemeditsiini, kliinilistesse, epidemioloogilistesse ja rahvatervise uuringud, kahene kasutus, tehisintellekti arendamine ja küberkaitse. Prioriteetide kokkuleppimisele järgneb tööprogrammide elluviimine, mil tuleb teha projektitaotluste rahastusotsused sõltumatute hindajate erialase eksperthinnangu alusel, kasutades läbipaistvaid, võrreldavaid ja teaduspõhiseid hindamiskriteeriume, sh teaduse tipptaseme kriteeriumit.

Peame oluliseks, et projektide valikul oleks peamiseks valikukriteeriumiks tipptase. Kui hindamisel hakkaks rolli mängima ka poliitilised ambitsioonid, õonestaks see raamprogrammi usaldusväärsus ja tooks kaasa EL eelarvest toetatavate projektide kvaliteedi languse. Sõltumatute ekspertide roll ei ole üksnes tehniline funktsioon, vaid raamprogrammi teadusliku legitiimsuse ja rahvusvahelise usaldusväärsuse alus.

Lisaks rõhutab uue raamprogrammi ettepanek portfelli põhise lähenemist. Portfelli põhine lähenemine ei välista oma olemuselt sõltumatute ekspertide kaasamist rahastusotsustesse, kuid suurendab riske, et otsuste langetamisel jäävad sõltumatud eksperthinnangud teisejärguliseks. Planeeritud sünergiad konkurentsivõime fondiga võivad kätkeada ohtu, et tipptaseme prioriteetsus väheneb, arvestades, et kahe fondi juhtimismudel ei ole veel lõplikult välja kujunenud. Kuigi pakutud sünergiad kahe fondi vahel parandavad eeldatavasti poliitikavaldkondade ühisosa ja eesmärkide ühildamist, tekitab see ühtlasi riski, et rahastusotsustes hakkavad rolli mängima üksnes poliitilised või halduslikud kaalutlused, mitte projektide teaduslik ja innovaatiline väärtus ning kõrge tase. Leiame, et ülevalt-alla otsused võivad küll suurendada teaduskoostöö võimalusi teatud valdkondades, kuid samas ei tohiks selline suunatud koostöömudel saada raamprogrammist rahastamisel laialdaseks, kuna see võib piirata teadlaste individuaalseid koostöövõimalusi ning ei pruugi tagada parima kvaliteediga projektide või konsortsiumide loomist.

4.4 Eesti peab oluliseks, et raamprogrammis osaluse laiendamiseks pakutakse üleminekuriikidele sihitud meetmepaketti, mis tunnustab nende seniseid edusamme teadus- ja innovatsioonivõimekuse tõstmisel ning toetab selle edasist kasvu. Ühe meetmena tuleb anda üleminekuriikidele võimalus jagada oma kogemust teadus- ja innovatsioonivõimekuse tõstmisel ja struktuursete reformide läbiviimisel. Samuti soovime meedet, mis motiveerib üleminekuriikide teadusasutusi ja ettevõtjaid võtma projektides juhtrolli.

Eesti peab õigeaks, et raamprogrammis arvestatakse liikmesriikide seniseid edusamme ning tunnustatakse neid riike, kes on suutnud teadus- ja innovatsioonivõimekust märkimisväärselt kasvatada. Osaluse laiendamise meetmete esialgsel loomisel olid need raamprogrammi planeeritud ajutiste meetmetena, et tõsta raamprogrammis vähemvõimekate riikide osalust. Innovatsioonilõhe ületamine on riikide jaoks aga oluliselt keerulisem kui arvatud ning mitmete liikmesriikide riiklikud investeeringud teadusesse ja innovatsiooni on endiselt madalad. Seetõttu on osaluse laiendamise meetmetel raamprogrammis jätkuvalt oluline koht. Mõistame ka komisjoni ettepanekut jagada osaluse laiendamise riigid kahte gruppi ja luua edukamate

riikide (sh Eesti) näitel nn üleminekuriikide⁵ grupp.

Sellest hoolimata ei saa me toetada komisjoni ettepanekut, mis ei paku üleminekuriikidele osaluse laiendamise meetmetest enam võimalusi edasiseks arenguks ja üksnes piirab nende osalust meetmetes. Tuleb vältida olukorda, kus üleminekuriigid kaotavad igasuguse ligipääsu võimekuse arendamise meetmetele ning neile ei pakuta ka alternatiivseid, nende vajadusi arvestavaid toetuseid ning piirduakse üksnes võrgustumist soodustavate meetmetega.

Leiame, et üleminekurühmale kättesaadavad meetmed peavad ka sisuliselt peegeldama nende vajadusi ja motiveerima teisi riike järgima nende parimaid praktikaid. Üleminekukategooria kui selline tähendab olemuselt seda, et tuleb jätkuvalt tegeleda teadussuutlikkusega, et liikuda järgmisele tasandile, st kõrge teadusvõimekusega riikide sekka. Komisjoni ettepanek piirab seda ja ei ole kooskõlas ka komisjoni enda andmetega, milles öeldakse, et konvergennts on toimunud peamiselt II samba projektides, mis tähendab, et jätkuvalt tuleb tegeleda sellega, et tõsta osaluse laiendamise (ja ülemineku-) riikide osalust ning nende taotluste kvaliteeti ülejäänud raamprogrammi osades. Praegune lahendus riskib saavutatud edusammude ja edasise progressi pidurdamisega üleminekugrupi riikides.

Üleminekuriikide osalus ja võimekus ei ole võrreldavad Lääne- või Põhja-Euroopa riikidega. Eesti puhul tuleb arvestada ka seda, et Venemaa naabrina oleme olnud sunnitud juba aastaid suunama märkimisväärselt suuremaid investeringuid kaitsevaldkonda kui paljud teised EL liikmesriigid. See on vähendanud meie võimalusi panustada samal määral teadusesse ja innovatsiooni kui riigid, kellel on olnud selleks rohkem ressursse.

Eesti hinnangul peaks osaluse laiendamise riikide kahe rühma kohtlemine raamprogrammis olema diferentseeritud, mitte toetusi välistav. Selleks peame oluliseks, et raamprogrammi määrus ei piiraks üleminekuriikide meetmetepaketti ja fokuseeriks nende arengu toetamisele. Konkreetseid meetmeid tuleb kinnitada selleks sobival regulatiivsel tasandil tihedas koostöös liikmesriikidega (eelkõige üleminekuriikidega) või tööprogrammis sobivas detailsusastmes. Lähtudes aruteludest huvigruppidega pakub Eesti välja järgmised üleminekuriikidele suunatud meetmed, mis oleks ühtlasi ka motiveerivad ülejäänud osaluse laiendamise riikidele kasvatada oma võimekust. Eestile peab üleminekuriigina säilima ligipääs mitmekesisele meetmeteportfellile. Samas jääme avatuks võimalikele teistele ettepanekutele, mis on kantud sarnastest eesmärkidest.

Eesti ettepanekud üleminekuriikide toetamiseks raamprogrammis:

a. Üleminekuriigi koordinaatoritoetus

Teeme ettepaneku luua lisatoetus osaluse laiendamise eelarvest nende raamprogrammi koostööprojektide jaoks (väljaspool osaluse laiendamise meetmeid), mille koordinaatoriks on üleminekuriigi teadusasutus või ettevõtte. Toetus makstakse välja edukalt rahastuse saanud projektidele osaluse laiendamise eelarvest. Lisarahastus motiveerib nii üleminekuriike võtma projektides juhtrolli kui ka teisi osalevaid liikmesriike seda rolli üleminekuriigile andma, kuna täiendavad vahendid suurendavad kogu projekti kasu. Meetme eesmärk on murda sissejuurdunud eelistusi suurte liikmesriikide ja tuntud teaduskeskuste kasuks, mis on seni piiranud osaluse laiendamise riikide asutuste võimalusi rahvusvaheliste projektide juhtimiseks. Ühtlasi tunnustaks see meede üleminekuriikide arengut ja valmisolekut võtta EL tasandi projektides juhtrolli, kuid arvestaks samas sellega, et nende riikide rahaline suutlikkus koordineerimist siseriiklikult täiendavalt raamprogrammile toetada ei pruugi veel olla

⁵ „Üleminekuriigid“ – riigid, mille innovatsiooniindeksi tulemus (2023–2025) ületab 75% liidu keskmisest ning mille suhteline rahaline tulu SKP kohta (2021–2025) programmi „Horisont Euroopa“ raames on positiivne;

võrreldav jõukamate liikmesriikidega. Toetus motiveerib võtma suuremat vastutust ja toetab sisulist lõimumist kogu raamprogrammi ulatuses.

b. Osaluse laiendamise vahendite suunamine osaluse suurendamiseks programmi teistes osades

Üle kogu raamprogrammi on edukusmäär madal ning rahastusvõimalused piiratud, mistõttu jäävad igas taotlusvoorus ka väga tugevad projektid rahastamata lihtsalt eelarve puudumise tõttu. Samuti ei ole alati lahenduseks *Seal of Excellence* mudeli kasutamine, kuna riiklikes fondides puuduvad vahendid raamprogrammi toetuse asendamiseks. Sellest tulenevalt teeme ettepaneku kasutada osaluse laiendamise vahendeid üleminekuriikide kõrge hinnangu saanud, kuid raamprogrammi rahastuseta jäänud projektide toetamiseks. Selline lähenemine kasvataks ja motiveeriks üleminekuriike osalema raamprogrammi algatustes ja projektides ka väljaspool osaluse laiendamise meetmeid. Selle tulemusena saaks rohkem tiptasemel taotlusi rahastuse ning ettevalmistustöö projektide esitamiseks ei läheks kaotsi. Sarnane rakendusmudel toimib juba MSCA tegevustes, kus osaluse laiendamise riikide teadlased saavad jätkata oma uurimistööd ERA Fellowship'i kaudu. Teeme ettepaneku sellist lahendust kasutada vähemalt järgmistes meetmetes:

- ERC
- MSCA COFUND.

c. Eritingimused ühtekuuluvusfondidest üleminekuriigi rahastamiseks

Peame oluliseks, et raamprogrammi ja teiste EL fondide toetuseid planeeritakse üheskoos ja toetused arvestavad vastastikku eri fondide tingimustega. Et toetada üleminekuriikide konkurentsivõimet raamprogrammis, võiks riigiplaanide koostamise õigusraamistikus võimaldada kavandada teaduse- ja innovatsioonimeetmeid riigiplaani üleseat vaatest paindlikumatel tingimustel. Kooskõlas Eesti seisukohtadega nn riigiplaani määruse eelnõu kohta (kiidetud heaks VV 04.12.25 istungil) soovime, et riigiplaani koostamise õigusraamistikus loodaks võimalus diferentseerida toetusmäära riigiplaani erinevate meetmete vahel - see looks eelduse kaaluda mh väiksemat riigipoolset kaasrahastusmäära teadusmeetmetele, mh meetmetele, mis toetavad osalemist raamprogrammis. Selline lähenemine aitaks tasakaalustada ka olukorda, kus kõrged kaitsekulud piiravad riigi võimalust panustada teadus- ja innovatsioonisüsteemi. Leevendavad tingimused on asjakohased ja rakendatavad üksnes juhul, kui riik ise otsustab oma riigiplaanis sellised koostoimivad meetmed luua.

d. Üleminekuriikide kogemuste jagamine

Peame oluliseks eraldi meetme loomist, mis tõstaksid esile üleminekuriikide senised saavutused ja väärtustaksid nende ainulaadset kogemust. See on kogemus, mis on väärtuslik kogu Euroopa Liidule – nii teistele osaluse laienemise riikidele kui kõrge teadusvõimekusega liikmesriikidele, kellel sarnast hiljutise arenguhüppe kogemust ei ole. Selle teadmise ja kogemuse kasutamata jätmine oleks strateegiline raiskamine nii raamprogrammi kui ka Euroopa konkurentsivõime seisukohalt. Seetõttu peame oluliseks luua eraldi meede või komponent olemasoleva meetme (nt Twinning) raames, mis võimaldaks üleminekuriikide kaasamist kogemuste jagamise ja õppe eesmärgil.

4.5 Eesti pooldab kahese kasutusega ja kaitseotstarbelise teadus- ja arendustegevuse toetamist raamprogrammist. Tööprogrammide koostamisel ja teemade valikul peab arvestama julgeoleku- ja kaitsesektori strateegilisi vajadusi ning projektide valikul peab säilima teaduspõhisus. Selleks, et vältida liigset bürokraatiat ning võimaldada teadlastel ja ettevõtjatel keskenduda sisulisele tööle, peab Euroopa Komisjon koostöös

liikmesriikidega kehtestama ühtsed julgeoleku- ja andmekaitsemehhanismid teabe kaitsmiseks.

Eesti peab oluliseks, et Euroopa teadus- ja innovatsioonipoliitika suudaks vastata kiiresti muutuvale julgeolekukeskkonnale ning toetaks Euroopa strateegilise autonoomia ja vastupanuvõime suurendamist. Komisjoni ettepanek avada võimalus kahese kasutusega ja kaitseotstarbeliste teadus- ja arendustegevuste toetamiseks on samm, mis arvestab uue reaalsusega, kus teaduse ja tehnoloogia areng on otseselt seotud Euroopa turvalisuse ja majandusliku vastupidavusega.

Kuigi kahetine kasutus ei ole ka praegu raamprogrammis keelatud, ei saa see olla toetatavas projektis eraldi eesmärgiks. Nii nagu varasemate, nii on ka praeguse raamprogrammi fookus tsiviilrakendustel, samal ajal kui kaitsevaldkonna arendust toetatakse Euroopa kaitsefondist. See tekitab killustatust ja aeglustab kahese kasutusega teadmiste kasutusse jõudmist. Oluline on neid kahte valdkonda koordineeritult siduda, luues järjepideva arendus- ja rahastusahela ning suurendades Euroopa tehnoloogilist autonoomiat ja valmisolekut kriisideks.

Samas on uue lähenemise eeldus rollide selge jaotus. Raamprogramm peaks jääma teadus- ja arendustegevuse keskseks, samal ajal kui konkurentsivõime fondi kaitsekomponent peaks võimaldama toetuse või finantsinstrumentide taotlemist hilisemateks etappideks – skaleerimine, tootmisvõimekuse kasvatamine ja tarneahelad. Kaitsetööstus hõlmab kogu julgeolekutarneahelat (küberjulgeolek, logistika, meditsiin jne), millest osal on ka tugev tsiviilkasutuspotentsiaal. Kaitserakendusega projektide edu sõltub oluliselt lõppkasutaja varajasest kaasamisest. Oluliste sihtrühmade (kaitseministeeriumid, kaitsevägi, sisejulgeoleku asutused või kriitilise taristu haldajad) esindajad peavad olema kaasatud alates vajaduste sõnastamisest kuni tehnoloogia valideerimiseni välja. See tagab, et tulemused vastavad ootustele ja lahendavad tegelikke operatiivprobleeme. Siinjuures on oluline, et projektide valikul oleks esikohal kvaliteet, mõju ja teaduse tippase.

Lisaks on vajalik eraldi nõuete kehtestamine koostalitlusvõime (*interoperability*) standarditele lähtudes strateegilistest eesmärkidest. See võimaldab nii siseturvalisuse kui kaitsevaldkonna lõppkasutajate koostöö ja tagab ka kahese kasutuse projektide ja kaitsevaldkonna projektide koostöövõime.

Kahene kasutus on üha enam vältimatu osa nüüdisaegsest teadusest ja tehnoloogiast. Piir tsiviil- ja kaitsekasutuse vahel on hajus. Lisaks on kahese kasutusega tehnoloogiad ja kaitsevaldkond muutumas liidu teadus- ja innovatsioonipoliitikas järjest olulisemateks ning neid käsitletakse nüüd läbivalt mitmes rahastusmehhanismis, sh raamprogrammis ja konkurentsivõime fondis. See tähendab, et järjest rohkem algatusi hakkab hõlmama elemente, mille puhul tuleb arvestada julgeoleku- ja konfidentsiaalsusnõuetega. Sellised projektid toovad paratamatult kaasa rangemaid turvanõudeid, julgeolekukontrolli, info- ja varakaitse ning ekspordikontrolli küsimusi, mis on olemuselt keerukad ja mida on seni lahendatud üsna killustunult. Kui iga programmi või projekti raames hakataks neid reegleid ise ja erinevalt kehtestama, muutuks osalemine teadusasutuste ja ettevõtete jaoks ülemäära keeruliseks ja ebaühtlaseks. Selle vältimiseks tuleks rakendada ühtset ja standardiseeritud lähenemist, nt eelnevad julgeolekukontrolli läbinud hindajate kasutamine, ühtsed intellektuaalomandi ja tulemuste levitamise reeglid ning ühine nõustamisteenus taotlejatele. See tagaks läbipaistvuse ja vähendaks halduskoormust, võimaldades projektide taotlejatel ja elluviijatel keskenduda sisulisele teadustööle.

4.6 Eesti peab oluliseks, et Euroopa Teadusnõukogu ja Marie Skłodowska-Curie meetmete puhul säilib teadusvabadus ning poliitiline ja temaatiline sõltumatus, mis on teadusliku tipptaseme eelduseks. Selleks, et Euroopa Teadusnõukogu juhtimine oleks stabiilne ja järjepidev, peab Euroopa Teadusnõukogu presidendi ametiaeg olema pikem kui 2 aastat.

Komisjoni ettepaneku kohaselt on mõlemad instrumendid, Euroopa Teadusnõukogu (ERC) ja

Marie Skłodowska-Curie (MSCA), jätkuvalt raamprogrammi I (teaduse tipptaseme) sambas. Kuid käimasolevad arutelud rakendamisküsimuste üle tõstatavad omakorda küsimuse, kas tipptase saab olema tagatud viisil, nagu me teame seda praeguses raamprogrammis, ja rahastusotsused ei ole allutatud poliitilisele suunamisele.

Eesti hinnangul on mõlema instrumendi edu võti nende alt-üles iseloom ja sõltumatus: ERC rahastab läbimurdelisi alusuuringuid, mille tulemuslikkust ei ole võimalik ette planeerida, ning MSCA kasvatab teadlaste oskusi, rahvusvahelist mobiilsust ja karjäärivõimalusi üle valdkondade ja riigipiiride. Teemaatiline eelistamine või lähtumine üksnes poliitilistest prioriteetidest nõrgestaks oluliselt MSCA universaalsust, vähendaks taotlejateringi ning tooks kaasa kõrvalmõjusid väiksemate ja uute uurimissuundade suhtes. Nii ERC kui MSCA peavad jääma poliitikamuutustest sõltumatuteks ja kvaliteedipõhisteks, mis hoiavad Euroopa teaduse rahvusvahelist konkurentsivõimet ja atraktiivsust.

Lisaks on komisjon teinud ettepaneku vähendada (praegusega võrreldes) ERC teadusnõukogu presidendi ametiaega. Leiame, et lühike ametiaeg (kaks aastat kahe aastase pikendamise võimalusega) ei taga piisavat strateegilist järjepidevust arvestades ERC programmi mitmeaastast planeerimis- ja elluviimistsükli. Liiga lühike ametiaeg suurendab riski, et strateegilised algatused jäävad pooleli või muutuvad vahelduva juhtimisdünaamika tõttu killustatuks. Samuti võib sattuda ametikoht poliitiliste tõmbetuulte ohvriks. See vähendab ametikoha atraktiivsust. Oluline on tagada, et ERC juht on teadlaste hulgas tunnustatud. Seega toetab Eesti lahendust, et ERC presidendi ametiaeg oleks pikem kui kaks aastat (+2-aastase pikenduvõimalusega). See tagab juhtimise stabiilsuse..

4.7 Eesti toetab raamprogrammist rahastatavate Euroopa partnerluste arvu vähendamist. Peame oluliseks partnerluste ühekordset valimist liikmesriikide osalusel eelarveperioodi alguses, säilitades samas erandjuhtudel võimaluse lisada uusi partnerlusi perioodi jooksul. Partnerlustele kohaldatavad tingimused peavad olema ühetaolised, tagama avatuse uutele osalejatele ning geograafilise ja institutsionaalse mitmekesisuse.

Eesti peab oluliseks, et järgmise raamprogrammi Euroopa partnerluste valik ja ülesehitus lähtuksid selgest strateegilistest eesmärkidest ning toetaksid Euroopa teadus- ja innovatsioonisüsteemi tugevdamist tervikuna. Kui eelmisel perioodil ulatus partnerluste arv üle 120, siis käesoleva perioodiga suudeti esialgu partnerlusi vähendada 50ni. Lähtudes aga eelkõige huvigruppide survest on viimasel aastal partnerluste arv kasvanud 10 võrra. See on omakorda raskendanud liikmesriikide ja teadusasutuste ressursiplaneerimist ja vähendanud partnerlusteportfelli läbipaistvust, mõjutanud partnerluste mahtu ja hajutanud fookust.

Et vältida eelpool kirjeldatud olukorda, peab partnerluste arvu ja teemaatilise suuna valik uuel perioodil toimuma ühekordselt ja varases staadiumis, sidudes selle raamprogrammi strateegilise planeerimise protsessiga. Selline lähenemine toetab stabiilsust, võimaldab kavandada riigipoolset kaasrahastust terviklikult ning luua partnerlustele selge ja prognoositava raamistiku. Arvestades, et partnerluse loomine ja käivitumine võtab üldjuhul mitu aastat, siis ei ole partnerlused ka kiireloomuliste väljakutsete lahendamiseks asjakohane instrument. Uute ja kiireloomuliste väljakutsete jaoks tuleks kasutada ära muid raamprogrammi instrumente, näiteks II samba avatud taotlusvoore, koostööprojekte või EIC teemaatilisi voore.

Eesti toetab partnerluste arvu vähendamist eeldusel, et partnerlusteportfell kujundatakse sisuliselt põhjendatult: partnerlusi rakendatakse seal, kus need annavad lisandväärtust, mida ei ole võimalik saavutada raamprogrammi muude instrumentide kaudu. Partnerluste arvu vähendamine ei tohi olla pelgalt halduslik lihtsustamisviis. Näiteks on läbirääkimiste käigus selgunud, et kui sel perioodil arvestatakse Euroopa Innovatsiooni- ja Tehnoloogiainstituudi (EIT) teadmiste kogukonnad (KICid) partnerluste hulka, siis uuel perioodil komisjoni ettepanek seda ette ei näe. Selline muudatus vajab selget arusaamist, miks selline samm komisjoni poolt partnerluste definitsioonis on tehtud, kuigi EIT KICe tuuakse teistele partnerlustele komisjoni poolt eeskujuks EIT (liidu) toetusest järkjärgulisel väljumisel.

Eesti peab oluliseks ka seda, et nii nagu teiste raamprogrammi strateegiliste otsuste puhul, peab ka partnerlusteportfelli valik ja kujundamine toimuma liikmesriikide selgel osalusel. Üheks kriteeriumiks partnerluse loomisel peab olema piisava arvu liikmesriikide huvi ja valmisolek selles osaleda. Komisjon ei tohi otsustada partnerlusteportfelli üle ühepoolselt, vaid partnerluste eesmärgid ja temaatilise suuna kujundamine peab toimuma koostöös liikmesriikidega, et tagada Euroopa teadusruumi tasakaalustatud areng ja prioriteetide vastavus tegelikele vajadustele.

Partnerluste arvu vähendamine ei tohi vähendada väiksemate teadus- ja innovatsioonisüsteemidega liikmesriikide võimalusi partnerlustes sisuliselt osaleda. Partnerluste ülesehitus peab säilitama avatuse uutele osalejatele ning tagama geograafilise ja institutsionaalse mitmekesisuse. Seda soodustab ka lihtsustatud ja võimalikult ühetaoline partnerluste juhtimine ja haldamine. Lisaks tuleb kujundada läbipaistev partnerluste lõpetamise raamistik, et partnerlused ei muutuks ilma vastava mõjuanalüüsita automaatselt jätkuvaks.

4.8 Eesti ei toeta suurte ühiskondlike väljakutsete lahendamiseks loodud missioonide lisamist uue raamprogrammi struktuuri. Eesti leiab, et põhjendatud juhtudel saab missioonide teadus- ja innovatsioonitegevusi uuel eelarveperioodil toetada raamprogrammi tavapärase temaatiliste taotlusvoorude kaudu. Samas peaks missioonidega seotud teadus- ja arendustegevuse rahastuse maht raamprogrammis võrreldes praeguse perioodiga vähenema ning missioonide juurutamise ja rakendamise seotud tegevuste raamprogrammist rahastamine ei ole põhjendatud.

Käesoleva raamprogrammi jooksul kasutusele võetud missioonipõhine lähenemine on aidanud tõsta teadus- ja arendustegevuse ühiskondlikku nähtavust ning tugevdada dialoogi teaduse ja poliitika vahel. Samas on praktika näidanud, et alustatud EL missioonide elluviimine on olnud keerukas ja nende mõju ebaühtlane. Käesolev raamprogramm seadis endale liigambitsioonikad missioonide eesmärgid ning käivitas samaaegselt liiga palju missioone – senised komisjoni analüüsid on näidanud, et puudu jääb nii liikmesriikide võimekusest missioonidesse panustada kui ka komisjoni suutlikkusest käivitada uusi väljakutseterohkeid instrumente.

Peamine probleem seisneb selles, et missioonid on kujunenud laiapõhjalisteks poliitilisteks algatusteks, mille eesmärgid ja sekkumisloogika ulatuvad raamprogrammi teadus- ja innovatsioonifunktsioonist oluliselt kaugemale.

Missioonide edukas elluviimine eeldab koordineeritud tegevusi mitmes poliitikavaldkonnas (nt kliima, tervishoid, linnaplaneerimine, põllumajandus), samuti liikmesriikide ja regionaalse tasandi tuge. Poliitikavaldkondade panus ja vastutusraamistik ei ole seni olnud piisavalt selgelt sõnastatud, mis on viinud juhtimise killustatuseni, ebamääraste rollijaotusteni ning keerukusteni sekkumiste mõjususe hindamisel. Seetõttu ei ole optimaalne hoida missioone ainult raamprogrammi sisese komponendina.

Eesti ei sea kahtluse alla missioonide temaatilist olulisust ühiskondliku mõjuga probleemide lahendamisel, murekohaks on korrektse ja sobiva rakendus- ja juhtimismudeli valik. Tegemist on olnud Eesti teadlastele olulise võimalusega osaleda üle-euroopalistes konsortsiumites ja panustada läbi oma teadusküsimuste ja -tulemuste. Samas pole üheselt mõistetav, kuidas missioonide taotlusvoorud eristuvad teistest raamprogrammi tegevustest ja millised uudsed võimalused avanevad missioonide rakendamisega, mida tavapärasel moel ei ole võimalik saavutada. Näeme, et missioonid on oma tegevuses jõudnud nii kaugemale, et need ei peaks enam olema eraldiseisvad struktuurielemendid, vaid saaks toetust taotleda nn tavavoorudest.

Leiame, et raamprogramm ei ole sobiv raamistik ulatuslike poliitikainstrumentide haldamiseks, mis eeldavad mitme peadirektoraadi, liikmesriikide, regionaalsete tasandite ja sektorite koordineeritud tegevust. Seetõttu ei peaks uus raamprogramm sisaldama seniseid missioonide laadseid instrumente, mis asetaks raamprogrammi kanda ülesanded, mis ulatuvad kaugemale teadus- ja arendustegevuse toetamisest. Suhtume ettevaatlikult väljapakutud „Moonshots“ ettepanekusse, kuna on oht jätkata senist missioonidepõhist lähenemist varjatud kujul või rahastada projekte, mis dubleerivad Euroopa partnerluste tegevust.

4.9 Eesti pooldab nii teadustaristute kui tehnoloogiataristute toetamist raamprogrammist. Peame oluliseks, et neid käsitletaks selgelt eristuvate, kuid üksteist toetavate struktuuridena. Tehnoloogiataristute arendamisel tuleb võtta eeskujuks Euroopa Teadustaristu Strateegiafoorumi (ESFRI) mudelil põhinev otsustusraamistik, mis tagab selge otsustusprotsessi, aitab vältida taristuinvesteeringute killustamist ning kindlustab, et arendused vastavad tegelikele teadus- ja innovatsioonivajadustele. Leiame, et kapitalikulude katmisel peavad kaasrahastuse piirmäärad olema paindlikud, arvestades erinevat tüüpi taristute investeeringuvajadustega.

Uue raamprogrammi ettepanekus on rõhutatud nii teadustaristute kui ka tehnoloogiataristute olulisust teadus- ja innovatsioonivõimekuse tugevdamisel. Eesti on nõus, et taristud loovad eeldused nii teadusliku tippkvaliteedi saavutamiseks kui ka uute tehnoloogiate arendamiseks ja laiemaks rakendamiseks ettevõtluses.

Eesti toetab kapitalikulude katmise (CAPEX) võimaldamist raamprogrammis, kuna infrastruktuuride rajamine või uuendamine eeldab sageli olulisi investeeringuid, mida ei ole võimalik katta üksnes projektipõhise tegevustoetuse või omafinantseeringuga. Samas ei pruugi väljapakutud 20%-line kapitalikulude komisjonipoolne kaasrahastuse piirmäär olla piisav kõikides taristukategooriates, mistõttu on oluline jätta võimalus piirmäära paindlikumaks kohandamiseks.

Eesti peab oluliseks, et raamprogramm käsitleks teadustaristuid ja tehnoloogiataristuid selgelt eristatavate, kuid omavahel koordineeritud poliitikasuundadena. Tehnoloogiataristute rahastamise toomine raamprogrammi on toetatav, kuid nende roll peab olema täpselt määratletud: tehnoloogiataristud peavad toetama uute tehnoloogiate arendust, katsetamist, demonstreerimist ja skaleerimist ning pakkuma võrdset ligipääsu nii ettevõtjatele kui teadlastele. Oluline on võimaldada taristutele ligipääs ka VKE-dele ning idu- ja kasvuettevõtetele. Tehnoloogiataristud ei tohi muutuda üksnes suure tööstuse toetamise mehhanismiks, vaid peavad olema kättesaadavad Euroopa teadus- ja innovatsioonisüsteemi tervikule.

Juhtimise ja strateegilise planeerimise seisukohalt peab liikmesriikidel olema selge roll nii taristute vajaduste defineerimisel kui ka nende arendamise prioriteetide kujundamisel. Teadustaristute puhul on toimivaks mudeliks olnud Euroopa Teadustaristu Strateegiafoorumi (ESFRI) raamistik, mis ühendab liikmesriikide strateegilised valikud ja üleeuroopalise teadusruumi arengu. Eesti leiab, et tehnoloogiataristute arendamisel tuleb rakendada sarnast läbipaistvat ja kollektiivset otsustusraamistikku, mis väldib taristuinvesteeringute killustamist ning tagab, et arendused vastavad tegelikele teadus- ja innovatsioonivajadustele, mitte kitsastele valdkondlikele huvidele.

4.10 Eesti toetab raamprogrammi rakendamise lihtsustamist, sh ühtse rahastusmäära ja kindlasummaliste maksete laialdast kasutuselevõttu tingimusel, et lihtsustamine ei vähenda projektides osalejate võimalusi.

Eesti peab oluliseks, et järgmise raamprogrammi rakendamine oleks senisest selgem, prognoositavam ja halduslikult lihtsam nii teadusasutustele, ettevõtetele kui riikide rakendusasutustele. Raamprogrammi senine kogemus on näidanud, et kuigi programm on sisuliselt edukas, on osalejate jaoks takistuseks jätkuvalt suur halduskoormus, mis tuleneb keerukatest rahastamisreeglitest, aruandlusnõuetest ja erinevatest kulude kvalifitseerimise põhimõtetest.

Eesti toetab seetõttu komisjoni eesmärki lihtsustada rahastamissüsteemi, sh laiendada kindlasummaliste maksete kasutust. See suurendaks prognoositavust ja vähendaks administratiivset koormust, mis on eriti oluline väiksemate teadusasutuste ja iduettevõtete puhul.

Samal ajal rõhutame, et lihtsustamise eesmärk ei tohi viia teadus- ja innovatsioonitegevuse tegelike kulude alarahastamiseni. Seetõttu peab ühtne EL toetusmäär jääma optimaalsele tasemele, arvestades tööjõu-, energiakulude ja tehnoloogiainvesteeringute kasvu. Madalam toetusmäär vähendaks osalusvõimekust ja muudaks keerulisemaks rahvusvahelistes projektides osalemise, eelkõige väiksemate riikide teadusasutuste ja VKE-de jaoks. Projektides, mis kindlasummalise makse meetodit ei kasuta, peab jääma võimalus lähtuda osaleja tegelikest kuludest. Näiteks praeguses vormis rakendatav personali ühikuhinna arvestus (*Personnel Unit Cost*, PUC) on selgelt suurele osale projektipartneritele rahaliselt kahjulik ja ei ole seega praegu viidatud tingimustel sobiv edasi kanda uude raamprogrammi. Tuleb arvesse võtta, et ambitsioonikates raamprogrammi projektides töötavad tihti just kõrgemate palgaastmestike töötajad ja praegune arvutuslik PUC jätab projektid ja asutused kahjumisse. Kuigi komisjoni hinnangul kaalub lihtsustamine ja väiksem halduskoormus üle saadava rahalise kahju, peame oluliseks, et leitakse alternatiivseid lahendusi, mis ei esita raamprogrammis osalejatele põhjendamatuid rahalisi väljakutseid. Peame oluliseks, et osalejatele säiliks võimalus valida PUCi ja tegelike kulude põhise lähenemise vahel, nii nagu see on ka praeguses raamprogrammis.

5. Arvamuse saamine ja kooskõlastused

Eelnõudepakett esitati sisendi saamiseks Rahandusministeeriumile, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumile, Kliimaministeeriumile, Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumile, Kaitseministeeriumile, Siseministeeriumile, Sotsiaalministeeriumile ja Välisministeeriumile. Lisaks küsiti arvamust lisas 3 toodud huvigruppidele. Saabunud sisend ja selle arvestamine on ära toodud lisas 4. Seisukohti tutvustati Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni poliitika nõukogus (TAIP) ning arvestati selle raames toimunud aruteluga.